

ПРОКОП

Било је то пре много лета и, мада већ полако почињем да старим, сећам се тога као да је јуче било. Рођен је на Митровдан. Бабе врачаре му нису предвиђале светлу будућност, чак су рекле да од њега никад ништа бити неће. Он се, за разлику од остале деце из прокопа, окренуо ка земљаној таваници, као да тражи сунчеву светлост и снажно заплакао. Отићи ће – нема сумње, само је питање да ли ће се икада вратити у прокоп.

Свезнајуће бабе врачаре никад нису виделе тако нешто. Деца која су рођена у прокопу имају нимало светлу судбину. Она ће се кад-тад навићи на мрак и полако ће прстима пипати углачани камени зид који је делио људе из прокопа од осталог света. Излаз из прокопа је постојао, мада се до њега долазило само препливавањем страшно дубоке бујичаве реке која делује као Лета, да се заборави прокоп. Мало је оних који су се вратили мраку, мноштво је оних који су кости оставили ван прокопа. Димитрије, тако му је било име, живео је као и сва остала деца из прокопа, вазда тражећи нешто непостојано по зидовима, хваталући маглу која се вековима слегала у најзагушљивијим и најнеприступачнијим деловима прокопа.

Једнога дана је, док је тумарао ходницима прокопа са још једним дечаком, нехотице умочио руку у реку и у њој напипао нешто чврсто. Однео је непознати предмет глувој баби врачари која га је испитивала на необичне и дечаку веома занимљиве начине (чак га је и гризла!). Рекла му је да је то златни крст. Он се пресијавао, а баба му је рекла да помаже људима ван прокопа да нађу светлост у души, чак и кад су у најдубљем мраку. Светлост је малог Димитрија фасцинирала, одувек је желео да сазна какав је то свет, пошто је у прокопу жмурети било исто као и широм отварати очи. Прокоп је био једино место у коме се могло спавати отворених очију. Пошто је био радознао, Димитрије је отишао код старијих и много искуснијих свештеника из прокопа у нади да ће му они помоћи да нађе светлост. Убрзо је схватио да сви сем једног не умеју да нађу светлост, ма колико злата на себи имали и ма колико покушавали речима да је призову. Упознао је старог Теодора, човека који је једном видео светлост. Овај је био одушевљен дечаком толико жељним да нађе светлост између мемљивих зидова прокопа, да му је одао једну тајну. Рекао му је да се у прокопу светлост никада сама од себе неће појавити, ма колико остали свештеници певали. Тама, тако густа да је можете ножем резати, могла се одагнати само тако што би један од храбрих и паметних житеља прокопа препливао реку и донео светлост. То је пресудно утицало на младог Доситеја (ново је име добио само зато што је покушавао да нађе светлост у себи). Све је чешће опипавао свој крст, тако да је знао сваку његову несавршеност, рупу, огреботину, део који је недостајао. Све се чешће враћао речима старог Теодора (који већ одавно бејаше мртав) и помисли да би могао препливати реку. Шта га чека изван прокопа, изван таме? То млади Доситеј није никако могао сазнати и веома га је мучила помисао да иде у непознато. Људи у прокопу су гладни, треба им хране. Једини начин да изађе из прокопа је био да тражи помоћ од свога стрица, што је и учинио. Убрзо затим је гледао реку. Вода је била хладна, упијала је човека у своје најмрачније воде, црпила снагу и вукла на дно. Младић је пливао грчевито секући матицу, а онда на тренутак нестао. Људи из прокопа се убрзо развијоше и светина изгуби интересовање за младића. Само су још ретки говорили јавно о њему.

Године су пролазиле и младић је научио да само ако учи о култури, о језику и о обичајима људи ван прокопа може постати бољи и упознати суштину живота ван тамне јаме (људи су тамо били такође људи). Видео је да има доста људи који су из прокопа поникли; они су били много више заинтересовани да донесу светло у прокоп од странаца које рупа одмах поред њиховога среза није баш много занимала. У прокопу се по први пут дешавало нешто конкретно. Један сељак из Тополе је дигао остале да руше зид. Знао је он да се тако не може далеко догурати, да ће камење падати и убијати оне из прокопа, да ће многи пропатити, али друго решење није имао и за какво друго решење није знао. „На камење! За јунаке светле!“, орило се из прокопа. Сва остала села гледала су ову грчевиту борбу и нико није помагао (мада су браћа из Русије оштро протестовала). Доситеј, сада већ много искуснији и просвећенији, схватио је како да донесе светло у прокоп. Морало се поново преко реке, морало се на камење које је падало са свих страна и могла се лако глава изгубити, али за такву жртву Доситеј је био спреман. Мислио је да ће га тако упамтити, да ће схватити да је *он љубио свој род*. Да, прокоп, иако је био мрачан и тескобан, био је изнад појединца, био је светиња која се морала поштовати. У хладне воде набујале реке уложио је себе (по други пут), шибице и кромпир, да народ у прокопу не буде више гладан. Вода је поново кипела, беснела је са свих страна, пенила и борила се с тим да неко може да се врати у таму. Доситеј је тврдоглаво пливао, не марећи за воду око себе.

Убрзо је угледао обалу. Светина се поново скупила на истом месту и лепо дочекала госта из прека. Сви су били нестрпљиви да виде хоће ли луча горети. Доситеј је, као каквом магијом, запалио дрво. Оно је испрва тињало, као да се бори против пламена, а онда је наставило да гори јако и постојано. Мештане навикле на таму заболеше очи. Требало им је времена да се навикну на ту наглу и скоковиту промену. Ватра их је забављала, давала им шансу да упознају свет око себе, да виде зидове које су само пипали свих претходних година. А онда...

Један је видео да је другоме крив нос, те се згадио. Други је видео само зидове и схватио да није добро то што су стално затворени. Трећи је видео да их вођа поткрада... Убрзо су сви из прокопа мрзели пламен и желели да га се ослободе, али нико није смео против вођина ауторитета. Доситеј је схватио који га проблеми очекују, знао је да треба да се бори да одржи пламен по сваку цену и да идући кроз прокоп учи народ како да ватру одржава. Видео је и да ће доћи дани кад њега више неће бити и да мора себи да одабере достојне наследнике, по могућству – цео народ. Борио се против тога да и други одлазе преко по ватру кад је већ овде имају. Али баш кад је у центру прокопа направио велико огњиште, смрт га је претекла.

Вођа се испрва није могао навићи да Доситеја нема, а онда је схватио да људи који виде пламен њему представљају претњу и да одржавање пламена троши много дрва. Обични људи су имали нешто мало иверја, а вођа је имао читаву шуму. Сви су до данашњих дана држали пламен готово загашеним. Народ је осећао бол у очима, али навикао је он на много штошта. Мало бола за промену, да ублажи ову досаду... Вођа је Доситеју подигао споменике, назвао пећи по њему, али то није било довољно. Ватре је у прокопу било све мање...

Топла бронза која стоји скоро век на средини прокопа и искричав пламен који покушава да се пробуди и да сине свом својом снагом ме је надахнуо да напишем причу о том великом човеку из прокопа, кога се данашњи становници једва и сећају. И споменик би продали као секундарну сировину. Учитељ не вреди више. Не данас... Али сви они који желе да угасе плам не схватају да је то једини начин да видимо будућност и да се, ако Бог да, извучемо из јаме коју смо сами себи ископали. Мало је оних великана који су после Доситеја покушали да пламен оживе. Кажу да се један родио тамо, међу трскама.

Можда би људи из прокопа требало чешће да се питају шта значе оне речи: „Он је љубио свој род“ и каква то чудна светлост сија где год се спомене име оног ко идући учи, а напред гледа.

Много је времена прошло од кад је јуноша био дерзновен да на ползу својега рода пређе реку. Много је ветрова прохујало од кад је огњиште постављено. Оно је сад светионик који каткад наводи бродове, мада нико не пали ватре. Није то Фарос, то је само прокоп. Појавило се много цепних огњишта. Само дате дрва и постанете просветљени, тако је просто. А ако немате дрва, а имате знање, мучите се пред светиоником...

Кад боље размислим, зашто бих се ја мучио да настављам дело мога претходника? Ова фотеља ионако није вечна, а врхушки се светлост не мили. Како да заувек угасим светла у прокопу? Онда ће сви имати цепна огњишта, а ја ћу имати тајге. Ммм, све ми се више свиђа мирис боровине...

– Јоване, кафу! Млади послужитељ унесе филцан и стаде замишљен.

– Где си дипломирао? – упитах строго и осорно.

– На Оксфорду, зашто? – одговори он помало дрхтавим гласом.

И још ме питају зашто нећу да се просвећујем... Па види ти њега! Дипломирао на Оксфорду па носи кафу, а ја на овом Mega fire што ради по страном програму и одмах фотеља... Додуше, јесте ме коштало поприлично (око пола кубика старе храстовине), али вредело је. Ма није то ништа, вођа дао целу шуму и постао други Волтер... Не примећује се разлика.

Видимо ли ми у прокопу будућност? Имамо ли прошлост? Куда стремимо? Ко нас води? Милион питања, а само један одговор. Погледајте споменик и следите пример онога који је вечан. Свако носи светлост у себи, свако може да унесе бакљу у прокоп, да буде Прометеј. То има своју цену коју ми нисмо спремни да платимо (само незванично, немојте помислити да ја овде дајем неке информације. Боже сачувај!). Званично, ватра гори несмањеним темпом већ вековима, што је дуже од комшија. Ништа не треба мењати, све је савршено. Посвуда ничу бензин учењаци, а светионик замире.

Што је добра ова оксфордска кафа! Просто вас разбуди. Ма, што бих ја даље с вама дискутовао, одох на седницу. Треба гасити пламен... Чуло се само лагано шуштање баршумасте завесе коју је вођа спустио на излаз. На тренутак се прокоп замрачи.